

Transect-rapport 88

Archeologisch bureauonderzoek

Papenhoef, Oudewater

(Gemeente Oudewater, provincie Utrecht)

Auteur	Drs. T. Nales & drs. A.A. Kerkhoven
Versie	Concept 2.0
Projectcode	12030026
Datum	11-09-2013
Opdrachtgever	Tauw bv Australiëlaan 5-a 3526 AB Utrecht
Uitvoerder	Transect Australiëlaan 5-a 3526 AB Utrecht
Bevoegde overheid	Gemeente Oudewater
Beheer en plaats documentatie	Transect
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer	51.744

Autorisatie		
Naam	Datum	Paraaf
Drs. A.A. Kerkhoven (Senior archeoloog)	11-09-2013	

ISSN: 2211-7067

© Transect, Utrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

Transect aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Samenvatting

In opdracht van Tauw bv heeft Transect in mei 2012 een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd naar de aanwezigheid en kwaliteit van archeologische waarden in een plangebied aan de Papenhoef te Oudewater. De aanleiding voor dit onderzoek is de aanvraag van een omgevingsvergunning ten behoeve van de nieuwbouw van twee appartementencomplexen. Bij de nieuwbouw zal grondverzet plaatsvinden, waardoor de oorspronkelijke bodem en daarmee eventueel aanwezige archeologische resten in het gebied kunnen worden verstoord.

Op de archeologische beleidskaart van de gemeente Oudewater heeft het plangebied een hoge archeologische verwachting. Dit betekent dat bij voorgenomen bodemingrepen in het kader van de aanvraag voor een omgevingsvergunning op de locatie ter onderbouwing een archeologisch onderzoek nodig is.

Het doel van het archeologisch bureauonderzoek is het specificeren van de archeologische verwachting. Het resultaat van het archeologisch bureauonderzoek is een rapport met een conclusie voor wat betreft het risico dat eventueel aanwezige archeologische waarden in het plangebied worden verstoord als gevolg van de voorgenomen bodemingrepen. Aan de hand hiervan wordt een advies voor eventuele vervolgstappen geformuleerd. Met het rapport kan de bevoegde overheid een beslissing nemen in het kader van de vergunningverlening.

Uit het archeologisch bureauonderzoek blijkt dat voor het plangebied een middelhoge archeologische verwachting geldt op het aantreffen van nederzettingsresten uit de Romeinse tijd tot en met de Nieuwe Tijd (late 16^e eeuw). Voor wat betreft de overige perioden geldt een lage archeologische verwachting. Het plangebied ligt net buiten de laatmiddeleeuwse kern van Oudewater en is vanaf de vroege 17^e eeuw onbebouwd gebleven en in gebruik geweest voor landbouw.

Om de diepteligging en mate van intactheid van de oeverwallen in het plangebied te bepalen, de exacte landschapsgenese in kaart te brengen (o.a. de oorsprong van de waterpartij ten zuidoosten van het gebied, het voorkomen van veen vanaf 1,5 m –Mv en het mogelijk voorkomen van resten uit de Nieuwe Tijd), wordt aanvullend onderzoek voorgesteld. Het verdient de aanbeveling dit uit te voeren in de vorm van een gecombineerd verkennend/karterend booronderzoek.

Inhoud

Samenvatting	3
1. Aanleiding	5
2. Aard en doel van het archeologisch vooronderzoek	5
3. Afbakening plan- en onderzoeksgebied	6
4. Consequenties toekomstig gebruik	7
5. Beleidskader	8
6. Bodem en geomorfologie	9
7. Archeologische waarden	11
8. Huidig gebruik, historische situatie en bodemverstoringen	12
9. Gespecificeerde archeologische verwachting	17
10. Conclusie en Advies	18
11. Geraadpleegde bronnen	19
Bijlage 1: Archeologische waarden en onderzoeksmeldingen (Archis)	20
Bijlage 2: Bodemkaart	21
Bijlage 3: Geomorfologische kaart	22
Bijlage 4: Actueel Hoogtebestand Nederland	23

1. Aanleiding

In opdracht van Tauw bv heeft Transect in mei 2012 een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd naar de aanwezigheid en kwaliteit van archeologische waarden in een plangebied aan de Papenhoef te Oudewater. De aanleiding voor dit onderzoek is de aanvraag van een omgevingsvergunning ten behoeve van de nieuwbouw van twee appartementencomplexen. Bij de nieuwbouw zal grondverzet plaatsvinden, waardoor de oorspronkelijke bodem en daarmee eventueel aanwezige archeologische resten in het gebied kunnen worden verstoord.

Op de archeologische beleidskaart van de gemeente Oudewater heeft het plangebied een hoge archeologische verwachting. Dit betekent dat bij voorgenomen bodemingrepen in het kader van de aanvraag voor een omgevingsvergunning op de locatie ter onderbouwing een archeologisch onderzoek nodig is.

Het bureauonderzoek is uitgevoerd in overeenstemming met de eisen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.2.

2. Aard en doel van het archeologisch vooronderzoek

Om de archeologische waarde van het plangebied te kunnen bepalen is gekozen voor een bureauonderzoek (BO). Het doel van het archeologisch bureauonderzoek is het specificeren van de archeologische verwachting. Dat wil zeggen het aan de hand van beschikbare en nieuwe informatie over de archeologie, cultuurhistorie, geomorfologie, bodemkunde en het grondgebruik definiëren van de kans dat binnen het plangebied sprake is van archeologische resten.

Het resultaat van het archeologisch bureauonderzoek is een rapport met een conclusie voor wat betreft het risico dat eventueel aanwezige archeologische waarden in het plangebied worden verstoord als gevolg van de voorgenomen bodemingrepen. Aan de hand hiervan wordt een advies voor eventuele vervolgstappen geformuleerd. Met het rapport kan de bevoegde overheid een beslissing nemen in het kader van de vergunningverlening. Het rapport bevat waar mogelijk gegevens over de aan- of afwezigheid, diepteligging, aard, omvang, ouderdom, gaafheid, conservering en (relatieve) kwaliteit van archeologische waarden.

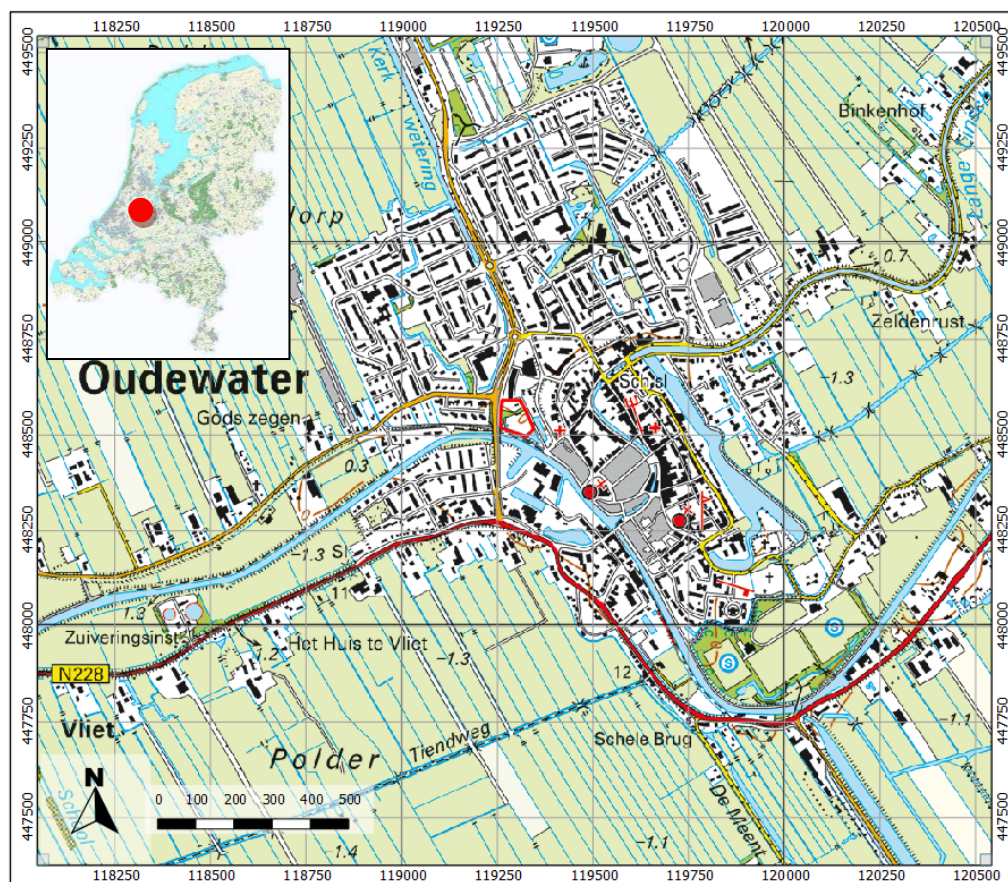
Het bureauonderzoek is uitgevoerd conform protocol 4002 van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.2 (KNA 3.2). In dit kader is onder andere het centraal Archeologisch Informatiesysteem (Archis) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) geraadpleegd, waarin onder meer de Archeologische Monumentenkaart (AMK) en de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) zijn opgenomen. Aanvullende (cultuur)historische informatie is verkregen uit divers voorhanden historisch kaartmateriaal. Om inzicht te krijgen in de opbouw en ontwikkeling van het landschap zijn onder andere de bodemkaart en beschikbaar geologisch-geomorfologisch kaartmateriaal geraadpleegd. Deze informatie is aangevuld met relevante informatie uit achtergrondliteratuur, waaronder de Archeologische Kronieken van de provincie Utrecht, de Cultuurhistorische Atlas van de provincie Utrecht en informatie verkregen vanuit de AWN.

3. Afbakening plan- en onderzoeksgebied

Gemeente	Oudewater
Plaats	Oudewater
Toponiem	Papenhoef
Kaartblad	38B
Centrumcoördinaten	119.298/448.529

Binnen het archeologisch bureauonderzoek wordt onderscheid gemaakt in het plangebied en het onderzoeksgebied. Het plangebied (figuur 1) is het gebied waarin de geplande bodemingrepen zullen plaatsvinden. Het onderzoeksgebied (zoals weergegeven in bijlage 1) omvat het plangebied en een deel van het direct omringende gebied en wordt bij het onderzoek betrokken om tot een beter inzicht te komen in de archeologische en bodemkundige situatie in het plangebied. Het onderzoeksgebied omvat het plangebied met daaromheen een straal van circa 500 meter.

Ten tijde van het onderzoek betreft het plangebied een onbebouwd, braakliggend en met bomen begroeid terrein aan de Papenhoef in Oudewater. Het plangebied kent een oppervlakte van 1.834 m² en wordt in het oosten begrenst door de Papenhoef. De zuidgrens van het plangebied wordt gevormd door de rivier de Hollandse IJssel. De overige begrenzingen van het plangebied worden gevormd door de grenzen van aangelegen percelen.

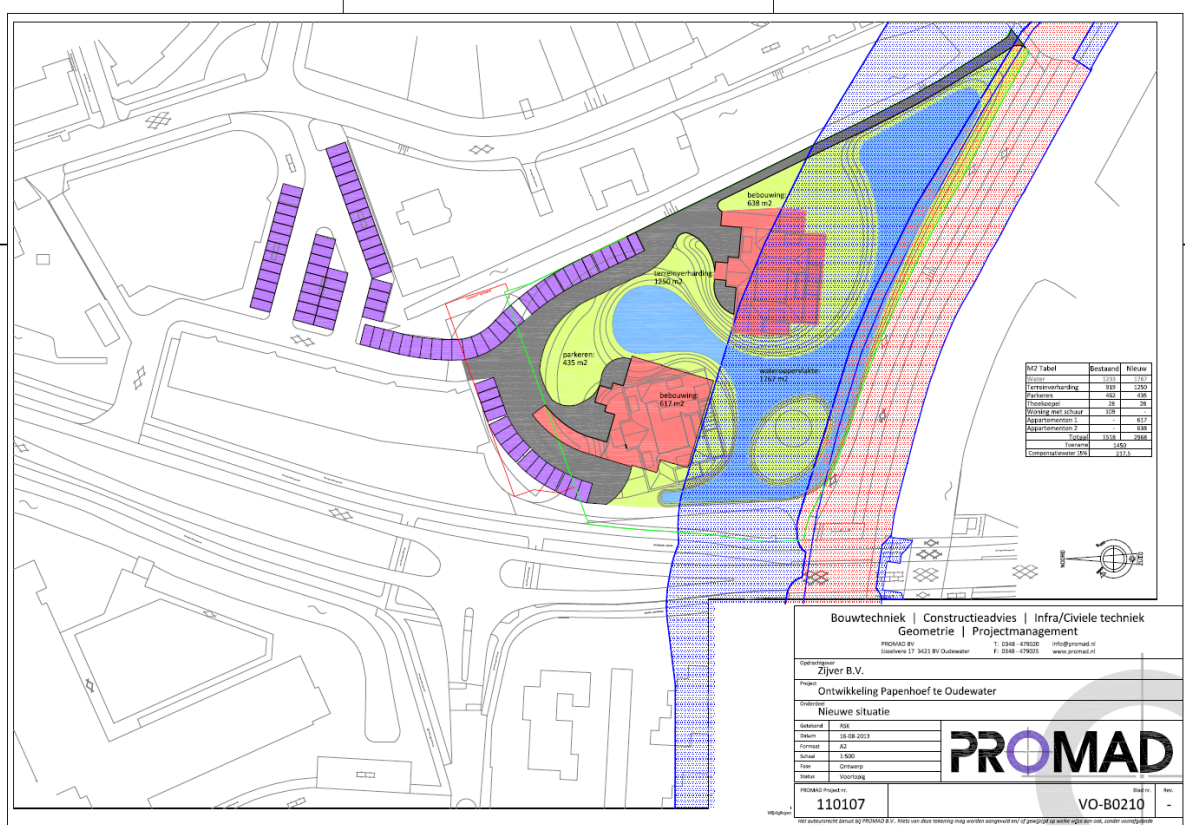

Figuur 1: Ligging van het plangebied (rode stip/begrenzing: plangebied).

4. Consequenties toekomstig gebruik

Bodemverstorende werkzaamheden	Omgevingsvergunning
Omvang bodemverstoring	Circa 3457 m ²
Diepte bodemverstoringen	Onbekend
Plan	Nieuwbouw appartementencomplexen en openbare ruimte
Aard bodemverstoringen	Aanleg van funderingen en graafwerkzaamheden ten behoeve van de bouwputten en infrastructuur, aanleg waterpartij

In het plangebied is de nieuwbouw van twee appartementencomplexen voorzien, met een gezamenlijke oppervlakte van circa 1255 m². Daarnaast is er parkeergelegenheid gepland met een oppervlakte van circa 435 m² en een waterpartij met een oppervlakte van circa 1767 m². De appartementencomplexen zullen halfverdiepte kelders krijgen, waarvoor tot circa 1,5 m –Mv zal worden ontgraven. Ten behoeve van de waterpartij zal ook tot circa 1,5 m –Mv ontgraven worden.

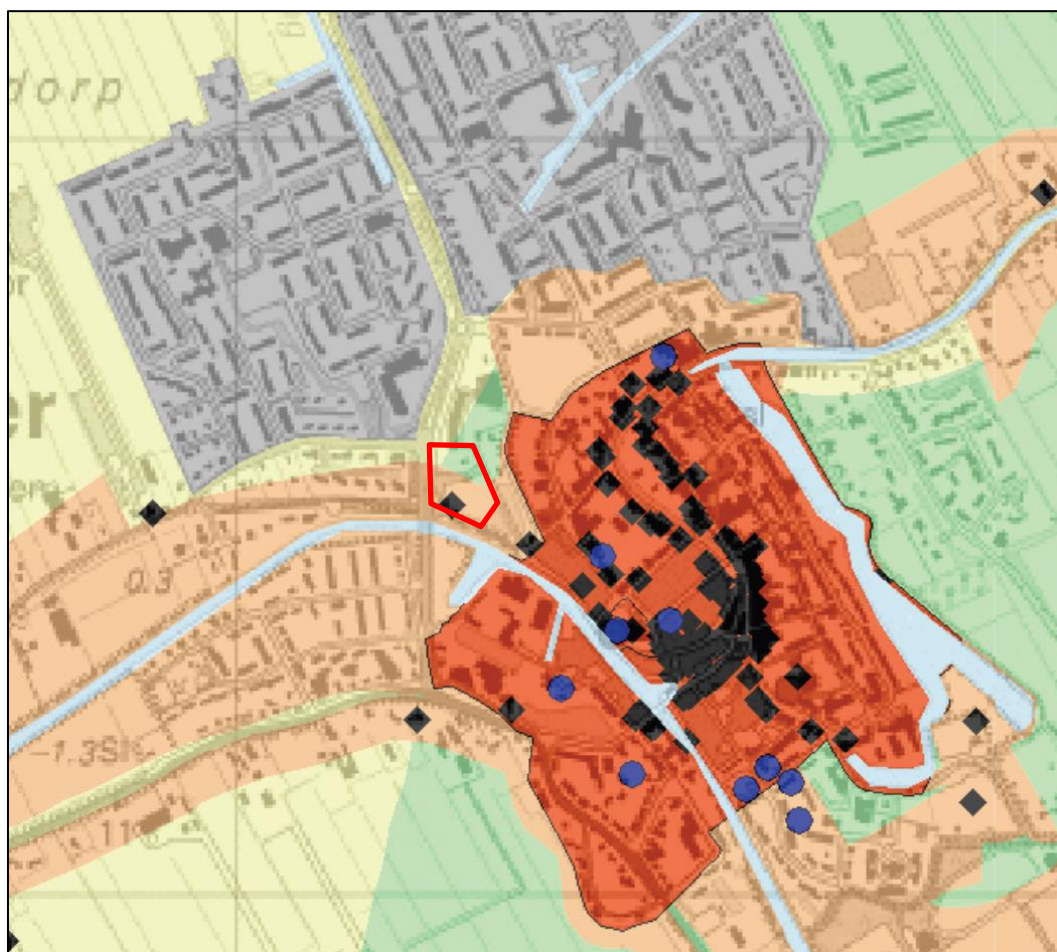
Figuur 2: Nieuwe situatie (voorlopig ontwerp).

5. Beleidskader

Onderzoekskader	Omgevingsvergunning
Beleidskader	Erfgoedverordening gemeente Oudewater
Onderzoeksgrens	Vanaf 30 m ² en dieper dan 30 cm -Mv

In 1992 heeft Nederland het *Europees Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed* ondertekend; ook wel het *Verdrag van Malta* of *Valletta* genoemd, naar het eiland en de plaats waar het is ondertekend. Het Verdrag is in 1996 geratificeerd en op 1 september 2007 via de *Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz)* geïmplementeerd. De Wamz is een wijzigingswet en omvat een wijziging van de Monumentenwet 1988, de Wet Milieubeheer en de Ontgrondingenwet. Vanuit de Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO) bestond al een verplichting om bij de voorbereiding van bestemmingsplannen alle ter zake doende belangen mee te wegen. In feite is de Wamz een concrete invulling van deze verplichting en een verbreding van de zorgplicht voor archeologische waarden in het milieubeheer.

Het archeologiebeleid van de gemeente Oudewater is vastgelegd in de Erfgoedverordening Oudewater 2009, die direct gekoppeld is aan de archeologische beleidskaart van Oudewater. Voor onderhavig plangebied wordt het uitvoeren van een archeologisch onderzoek voorgeschreven vanuit de Erfgoedverordening.

Figuur 3: Archeologische beleidskaart gemeente Oudewater (rode begrenzing: plangebied).

6. Bodem en geomorfologie

Geologisch deellandschap	Rivierengebied
Bodemeenheid	Bebouwing / kalkrijke poldervaaggronden (Rn95A)
Geomorfologische eenheid	Bebouwing / rivier-inversierug (3K26)
Maaiveldhoogte	0,3 m -NAP
Grondwaterstand	III (GHG 40 – 80 cm –Mv / GLG < 120 cm –Mv)

Landschapsgenese

Het plangebied ligt in het centrale deel van het Nederlandse rivierengebied, dat deel uitmaakt van de Rijn-Maas delta. Dit gebied werd in het Holocene (10.000 BP – heden), tot aan de bedijking van de rivieren in circa de 12^e eeuw na Chr., gekenmerkt door een overwegend meanderend riviersysteem, bestaande uit stroomgordels met stroom- en restgeulen, kronkelwaarden, oeverwallen en crevasses (oeverwaldoorbraken). Direct buiten de stroomgordels liggen de rivierkommen en oeverwalachtige vlaktes. Deze landschappelijke eenheden hebben hun sporen in de bodem achtergelaten, in de vorm van stroomgordelafzettingen, crevasse-afzettingen en komafzettingen (Berendsen, 1997). Na de bedijking van de rivieren in de Middeleeuwen kwamen regelmatig dijkdoorbraken voor. Dit resulteerde onder andere in de zogenaamde wielen, waaïen of waaïen; kleine meertjes die direct achter de dijk liggen; daar waar de bodem door het watergeweld is verspoeld en er een met water gevulde laagte is achtergebleven. De bijbehorende afzettingen worden aangeduid met dijkdoorbraakafzettingen.

In het Holocene hebben diverse vertakkingen van de Rijn het uiterlijk van het huidige landschap rondom Oudewater grotendeels bepaald. Aan het begin van het Holocene lag de grens tussen het pleistocene rivierenlandschap en het dekzandgebied direct ten plaatse van Oudewater. Tijdens de laatste ijstijd vormden de rivieren onder invloed van het koude klimaat grote vlechtende riviervlaktes. In het Holocene veranderden de rivieren onder invloed van een opwarmend klimaat naar een meanderend riviertype. Als gevolg van de opstuwing van grond- en rivierwater, onder invloed van de relatief snel stijgende zeespiegel, raakte de riviervlakte vanaf 6.000 BP geleidelijk begraven onder sediment, dat werd aangevoerd door rivieren (Berendsen, 2000). Daarnaast ontwikkelde zich in de riviervlakte veen. Gedurende het Holocene heeft de Rijn zijn loop verschillende malen verlegd en werd de waterafvoer van de Rijn over verschillende rivieren verdeeld. De oude rivierlopen die in onbruik waren geraakt, slibden dicht en raakten uiteindelijk ook afgedekt met veen of “jonger” riviersediment.

Oudewater – en daarmee het plangebied – ligt volgens de geomorfogenetische kaart van de Rijn-Maasdelta op de stroomrug van de Hollandse IJssel (Berendsen & Stouthamer, 2001). De Hollandse IJssel is in de tweede eeuw na Christus (Romeinse Tijd) als riviervlegging uit de Lek ontstaan. In 1285 is de Hollandse IJssel uiteindelijk bij Klaphek (Nieuwegein) afgedamd, als gevolg van het overstromingsrisico dat de Lek in de Late Middeleeuwen voor het achterland vormde (Ooyevaar, 1976). Het plangebied Papenhoef ligt nagenoeg direct aan de stroomgeul, in een buitenbocht van de Hollandse IJssel. Daardoor kunnen in de ondergrond ofwel beddingafzettingen en geulafzettingen aanwezig zijn, ofwel oever- en komafzettingen. Aan de hand van de geomorfologische kaart valt af te leiden dat in het plangebied een rivier-inversierug aanwezig is (kaartcode: 3K26; Alterra, 2005, Bijlage 3¹). Op basis van milieukundige boringen lijkt het plangebied echter juist niet op deze rivier-inversierug

¹ Het plangebied is zelf niet gekarteerd als gevolg van de aanwezigheid van bebouwing. Daarentegen is een rivier-inversierug gekarteerd in het aangelegen gebied, waardoor deze eenheid aan het plangebied wordt toegekend.

te liggen en is er sprake van oever- en komafzettingen; in de boringen is namelijk sprake van een zandig kleidek van circa 1,0 m dik, waaronder veen ligt (Tauw-rapport R001-1207893MBQ-V01).

Bodem en grondwater

Op de bodemkaart is het plangebied gekarteerd als bebouwd gebied, waardoor geen bodemeenheid is toegekend. Op basis van het voorkomen van kalkrijke poldervaaggronden, direct ten westen van het plangebied, kunnen deze ook in het plangebied worden verwacht (kaartcode Rn95A, Bijlage 2). De poldervaaggronden bestaan hier voornamelijk uit zware zavel en lichte klei (zandige klei). Deze poldervaaggronden zijn over het algemeen kleigronden met een grijze, roestig gevlekte ondergrond, die niet slap is. Daarbij worden ze gekenmerkt door een grijze humusarme bovengrond.

Poldervaaggronden zijn wijd verbreid en komen over het algemeen veel in westelijk Nederland voor (de Bakker e.a., 1966). Omdat het gebied echter in de bebouwde kom ligt, moet rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat de bodem geheel of gedeeltelijk is aangetast als gevolg van (sub)recente bouwwerkzaamheden. Ook kan een modern stedelijk opgebracht dek in het plangebied aanwezig zijn.

Omdat het gebied binnen de bebouwde kom ligt, is er geen grondwatertrap bepaald. Op basis van de omgeving van Oudewater wordt een grondwatertrap III verwacht. Dit betekent over het algemeen dat er sprake is van relatief hoger en droger gelegen gronden, waarbij de gemiddeld hoogste grondwaterstand tussen 40 en 80 cm –Mv wordt aangetroffen en de gemiddeld laagste grondwaterstand binnen 120 cm –Mv. Vanuit archeologisch oogpunt betekenen dergelijke grondwaterstanden dat zowel organische (zaken als leer, hout) als anorganische resten goed in de bodem geconserveerd kunnen zijn gebleven.

7. Archeologische waarden

Wettelijk beschermd monument	Nee
AMK-terrein	Nee
Archeologische verwachting IKAW	Hoog
Archeologische waarnemingen / vondstmeldingen	Nee

Het plangebied heeft volgens Archis geen archeologisch wettelijk beschermde status en er zijn geen archeologische waarnemingen of vondstmeldingen uit het plangebied bekend. Het plangebied heeft op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) een lage archeologische verwachtingswaarde, gebaseerd op de ligging van stroomgordels in de ondergrond. Op de archeologische beleidskaart van de gemeente Oudewater heeft het plangebied echter een hoge archeologische verwachtingswaarde, vanwege de ligging aan een historisch bewoningslint.

Het plangebied grenst aan de laatmiddeleeuwse kern van Oudewater, dat als terrein van hoge archeologische waarde is aangewezen (monumentnr. 12020). Het kerkterrein in het centrum van de oude stad, is aangewezen als terrein van zeer hoge archeologische waarde (monumentnr. 12326).

In het onderzoeksgebied zijn 20 archeologische waarnemingen gedaan (zie bijlage 1). Deze hangen allemaal samen met de laatmiddeleeuwse en nieuwe tijd bewoning van Oudewater en de vestingwerken van de Oude Hollandse waterlinie. De waarnemingen zijn grotendeels gedaan tijdens archeologisch onderzoeken (zie onderzoeksmeldingen in bijlage 1). Ook deze worden hier niet allemaal apart behandeld. De relevantie voor het plangebied Papenhoef beperkt zich tot de conclusie dat deze resten ruimtelijk beperkt zijn tot het deel van Oudewater dat binnen de oude stadsmuren en vestingwerken ligt c.q. heeft gelegen. Het plangebied Papenhoef ligt net hier buiten. Ook de datering van de archeologische waarden die zijn aangetroffen, is relevant, omdat deze zich beperkt tot de Late Middeleeuwen – Nieuwe tijd. Oudere resten zijn niet gevonden, ook niet uit de Vroege Middeleeuwen en zeker niet uit de Romeinse tijd. Het feit dat uit het gebied geen Romeinse resten bekend zijn, is gezien de datering van de Hollandse IJssel niet verrassend. De Hollandse IJssel is immers in de tweede eeuw na Christus ontstaan. Waarschijnlijk waren de oevers in de Romeinse tijd nog niet hoog genoeg voor bewoning. Wel is informatie verkregen van de heer R. Ooyevaar, die in zijn publicatie “Archeologie van de Lopikerwaard” een overzicht geeft van bekende vondstmeldingen in de regio. Specifiek voor Oudewater maakt hij melding van het aantreffen van een complete kruik uit de geul van de Hollandse IJssel, ter hoogte van de bebouwde kom van Oudewater. De kruik dateert uit de Romeinse tijd en is tijdens baggerwerkzaamheden geborgen (Ooyevaar, 1990).

Voor wat betreft de diepteligging van archeologische waarden, zijn tijdens het onderzoek aan de Marktstraat 37 muurresten en beerputten op een diepte van 90 cm –Mv aangetroffen (Williams, 2006). Tijdens het onderzoek in het plangebied Westerwal zijn onder andere resten van een kazerne uit de 18^e en 19^e eeuw gevonden. Deze lagen direct onder het maaiveld (Verelst, 2004). Archeologische waarden die samenhangen met de laatmiddeleeuwse en Nieuwe Tijd-bewoning c.q. vestingwerken kunnen dus direct vanaf maaiveld worden verwacht. Uit de beschikbare milieukundige boringen blijkt dat de maximale diepte waarop archeologische waarden worden verwacht circa 1,5 m –Mv is; de boringen laten hieronder veen zien, dat of van een restgeulvulling of wateropvulling is of deel uitmaakt van de overstromingsvlakte.

8. Huidig gebruik, historische situatie en bodemverstoringen

Landschapstype	Midden-Nederlands rivierengebied
Historische bebouwing	Nee
Historisch gebruik	Bouwland
Huidig gebruik	Landgoed
Bodemverstoringen	Ja, aard onbekend

Oudewater als stad kent een zeer rijke geschiedenis en heeft soms het middelpunt gevormd van nationaal opzienbarende gebeurtenissen in de Nederlandse geschiedenis. Binnen dit onderzoeksrapport is ervoor gekozen niet een uitgebreide verhandeling te geven van de ontwikkeling van Oudewater, maar met name een die gericht is op het plangebied dat zich net buiten de historische kern bevindt. Na een korte verhandeling over Oudewater richt daarom de scope zich met name op de diverse historisch-geografische kenmerken die zich in de directe omgeving van het plangebied bevinden. Voor uitgebreide informatie omtrent de geschiedenis van Oudewater wordt verwezen naar de gemeentelijke verwachtingskaart, specifieke achtergrondliteratuur en de lokale geschiedkundige vereniging.

De historische en historisch-geografische ontwikkeling van de directe omgeving van Oudewater hangt zeer nauw samen met de aanwezigheid van de Hollandse IJssel en de ontginningsgeschiedenis van het gebied buiten deze rivier. Oudewater is vermoedelijk als nederzetting (stroomopwaarts van het plangebied) ergens tussen de achtste en elfde eeuw gesticht op een schiereiland tussen de Hollandse IJssel en het zogenaamde “Oude Water”, een oude rivierloop van de Lange Linschoten (Blijdenstijn, 2005). Vermoedelijk heeft deze nederzetting omstreeks 1265 stadsrechten ontvangen van de Bisschop van Utrecht (Hendrik van Vianden). Als vestingstad kon Oudewater op die manier bijdragen aan de verdediging tegen mogelijke invallen van de Graaf van Holland. In 1281 heeft de Bisschop de stad in leen gegeven aan graaf Floris. Deze leen verviel na de moord op Floris en de vermeende rol van de Bisschop van Utrecht in deze aanslag, waardoor Oudewater in Hollandse handen bleef. In 1321 kreeg de stad haar eerste stadsmuren. De echte bloeiperiode van de stad vond echter plaats na de verwoesting van de stad in 1575 (de Spaanse Moorden) als centrum van de touwslagerij en het succes van de VOC.

Oudewater maakte deel uit van de Oude Hollandse Waterlinie. Vlak na het rampjaar 1672 is men begonnen met de aanleg van nieuwe vestingwerken rondom de stad. Daar kwamen vanaf 1740 nieuwe vestingwerken bij en werden oudere gemoderniseerd. De functie van deze vestingwerken werd opgeheven met de aanleg van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, waardoor er voor Oudewater geen noodzaak was de vestingwerken te behouden. Vanaf dat moment (rond 1825) is begonnen met de ontmanteling ervan, waarbij poorten en bruggen werden gesloopt en geleidelijk de wallen werden afgegraven.

De oudst geraadpleegde kaart, waar Oudewater op staat, is de kaart van Jacob van Deventer uit circa 1560 (zie figuur 4). Op deze kaart is in het plangebied bebouwing zichtbaar, ogenschijnlijk inclusief een molen. Deze bebouwing is mogelijk naar aanleiding van de belegering door de Spanjaarden afgebroken, of verwoest (Van den Ende, 2013). Op de volgende kaart uit 1615 – Kaart van het Hoogheemraadschap, opgetekend door Balthasar – is de bebouwing uit de 16^e eeuw namelijk verdwenen en is nu een waterpartij waar te nemen, die grenst aan de (laatmiddeleeuwse) Papekopper

wetering en -dijk en de vestinggracht ten oosten van het plangebied (figuur 5). Deze waterpartij is op verschillende latere historische kaarten en zelfs nog vandaag de dag direct ten zuidoosten van het plangebied te herkennen. Deze plas vormt daardoor een heldere markering in de analyse van verder kaartmateriaal. Hieruit valt af te leiden dat het plangebied tot op de dag van vandaag niet bebouwd is geweest. De huidige inrichting van het terrein dateert in ieder geval uit 1921 en is mogelijk ouder. Het terrein is vanaf dat moment begroeid met bomen.

Bodemverstoringen

Voor wat betreft bodemverstoringen is er over het plangebied niets bekend. Er is mogelijk sprake van verwoeste of gesloopte bebouwing uit de 16^e eeuw. De waterplas die op de kaarten van eeuwen daarna zichtbaar is, voor zover deze in het plangebied heeft gereikt, is waarschijnlijk gedempt, hetgeen eveneens ten westen van het plangebied is gebeurd met de Papencopperwetering en de Westsingel. Deze verwachting wordt bevestigd door www.bodemloket.nl, waarop direct ten zuidoosten van het plangebied een (verdachte) waterpartij aangegeven staat.

Informatie van lokale amateurs en de Omgevingsdienst regio Utrecht

Ten behoeve van het bureauonderzoek is eveneens informatie ingewonnen via mevr. N. Stoppelenburg (Het Utrechts Archief). Volgens haar ligt het plangebied op het laatste ongerepte stuk oeverwal in Oudewater, waardoor het gebied uitermate interessant is vanuit archeologisch optiek met betrekking tot de historie van vroeg Oudewater. De locatie is eigenlijk nooit bebouwd of in gebruik geweest, in tegenstelling tot het gebied ten noorden van het plangebied. De locatie lag zelf exact voor de stadspoort (Broekerpoort), waardoor dit stuk onbebouwd diende te zijn ten behoeve van de verdediging van Oudewater. Er werden ook geen volkstuinen aangelegd (het enige stuk waar dit niet is gebeurd), zoals langs de Kerkwetering-Papencopperwetering. Toen de vesting Oudewater in onbruik raakte is gebied in gebruik genomen als parktuin en is er in de loop der jaren onder andere een theekoepel aangelegd (door de kaaskopersfamilie van Aalst). Ook heeft er naar zeggen een hortus botanicus gezeten voor giftige planten. Tenslotte werd gemeld dat het water, direct ten zuidoosten van het plangebied, een restant is geweest van de Kikkergracht, die daar uitmondde in de Hollandse IJssel.

In een oud boekje staat een verwijzing, dat in het plangebied een “heilig bos” zou hebben gelegen. Den Boer en Schouten (1965) vermelden hierover: “Van Zyll meent, dat de eerste bewoners nog heidenen waren en Wodan, Thor en Freija vereerden. Volgens hem zou er op Papenhoef een heilig bos hebben gestaan, het Schakenbos geheten, waarin zij hun offers brachten.” Zij verwijzen naar het boek: W.C. van Zyll, 1861. *Oudewater en Omtrek geologisch, mythologisch en geschiedkundig geschetst*. Oudewater (Van den Ende, 2013).

Figuur 4: Kaartuitsnede van de kaart van Van Deventer uit circa 1560. De rode cirkel geeft daarbij de ligging van het plangebied weer.

Figuur 5: Kaartuitsnede van de Kaart van het Hoogheemraadschap uit 1615. De rode cirkel geeft daarbij de ligging van het plangebied weer.

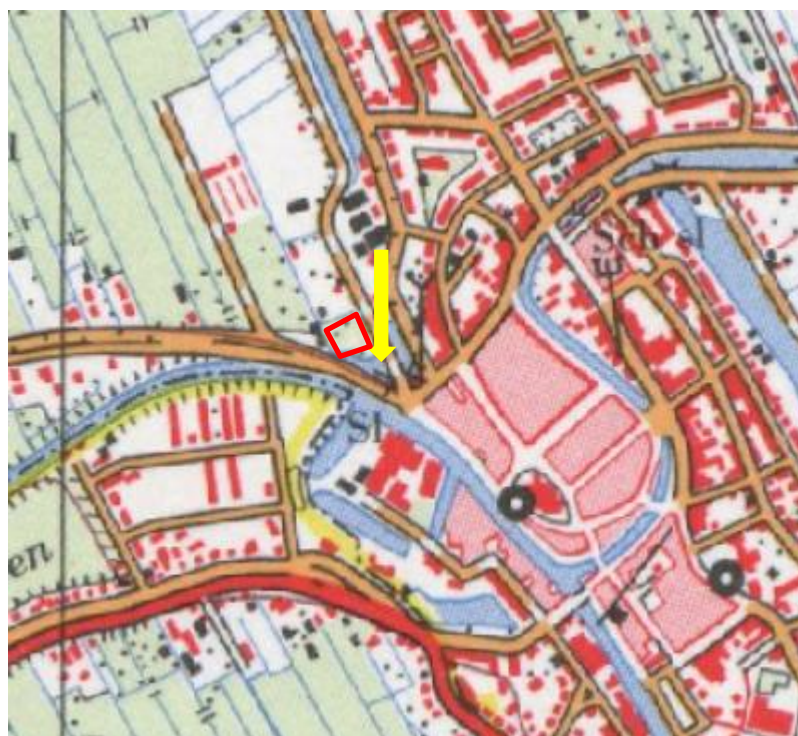
Figuur 6: kaartuitsnede van de kaart van Blaeu uit 1649. Hierop is de globale ligging van het plangebied aangegeven met een rode cirkel. De kenmerkende waterplas is ook hierop te herkennen.

Figuur 7: Fragment van een luchtfoto-opname van het plangebied. Het plangebied is met rode lijnen aangegeven, de gele pijl geeft een kenmerkende waterpartij weer ten zuidoosten van het plangebied.

Figuur 8: kaartuitsnede van de kaart uit 1898. Hierop is de globale ligging van het plangebied aangegeven met rode lijnen. De kenmerkende waterplas is ook hierop te herkennen ten zuidoosten van het gebied en aangegeven met een gele pijl.

Figuur 9: kaartuitsnede van de kaart uit 1969. Hierop is de globale ligging van het plangebied aangegeven met rode lijnen. De kenmerkende waterplas is ook hierop te herkennen ten zuidoosten van het gebied en aangegeven met een gele pijl.

9. Gespecificeerde archeologische verwachting

Kans op archeologische waarden	Middelhoog
Periode	Romeinse Tijd – Late Middeleeuwen
Complextypen	Nederzettingen, sporen landgebruik
Stratigrafische positie	In de top van de oeverwalafzettingen
Diepteligging	Vlak onder het maaiveld

Aanwezigheid, dichtheid en complextypen

Het plangebied ligt vermoedelijk op de buitenoever van de Hollandse IJssel. Verder ligt het buiten de historische stad. Uit historische kaarten blijkt, dat het plangebied in elk geval in de late 16^e eeuw bebouwd is geweest, maar dat deze bebouwing in de vroege 17^e eeuw al weer is verdwenen. Het plangebied heeft net geen deel uitgemaakt van de vestingwerken. Dit schept voor het plangebied een middelhoge archeologische verwachting op het aantreffen van nederzettingssporen uit de Nieuwe Tijd. Het is tevens niet uit te sluiten dat vóór de aanleg van Oudewater als vestingstad, bewoning heeft plaatsgevonden op de oevers van de Hollandse IJssel (in de Romeinse tijd, Vroege Middeleeuwen of Late Middeleeuwen). Daarvoor geldt dus eveneens een middelhoge archeologische verwachting op het aantreffen van nederzettingenresten. Voor oudere perioden, namelijk van vóór de Romeinse tijd en vóór het ontstaan van de Hollandse IJssel, geldt een lage archeologische verwachting op het aantreffen van vindplaatsen, aangezien toen het gebied praktisch onbewoonbaar was (moeras). Daarbij is de kans aanwezig dat de Hollandse IJssel bij haar ontstaan ouder sediment heeft geërodeerd en daarmee ook een eventuele potentieel archeologisch niveau.

Stratigrafische positie

De archeologisch relevante niveaus beginnen direct onder het maaiveld en worden gevormd door eventuele resten uit de Nieuwe Tijd en door de top van de oeverwalafzettingen van de Hollandse IJssel. Deze laatste bevinden zich binnen circa 1,5 m –Mv. De milieukundige boringen laten hieronder veen zien, dat of van een restgeulvulling of wateropvulling is of deel uitmaakt van de overstromingsvlakte. Om hierover aanvullende uitspraken te kunnen doen, is nader veldonderzoek nodig.

10. Conclusie en Advies

Uit het archeologisch bureauonderzoek blijkt dat voor het plangebied een middelhoge archeologische verwachting geldt op het aantreffen van nederzettingsresten uit de Romeinse tijd tot en met de Nieuwe Tijd (late 16^e eeuw). Voor wat betreft de overige perioden geldt een lage archeologische verwachting. Het plangebied ligt net buiten de laatmiddeleeuwse kern van Oudewater en is vanaf de vroege 17^e eeuw onbebouwd gebleven en in gebruik geweest voor landbouw.

Om de diepteligging en mate van intactheid van de oeverwallen in het plangebied te bepalen, de exacte landschapsgenese in kaart te brengen (o.a. de oorsprong van de waterpartij ten zuidoosten van het gebied, het voorkomen van veen vanaf 1,5 m –Mv en het mogelijk voorkomen van resten uit de Nieuwe Tijd), wordt aanvullend onderzoek voorgesteld. Het verdient de aanbeveling dit uit te voeren in de vorm van een gecombineerd verkennend/karterend booronderzoek.

11. Geraadpleegde bronnen

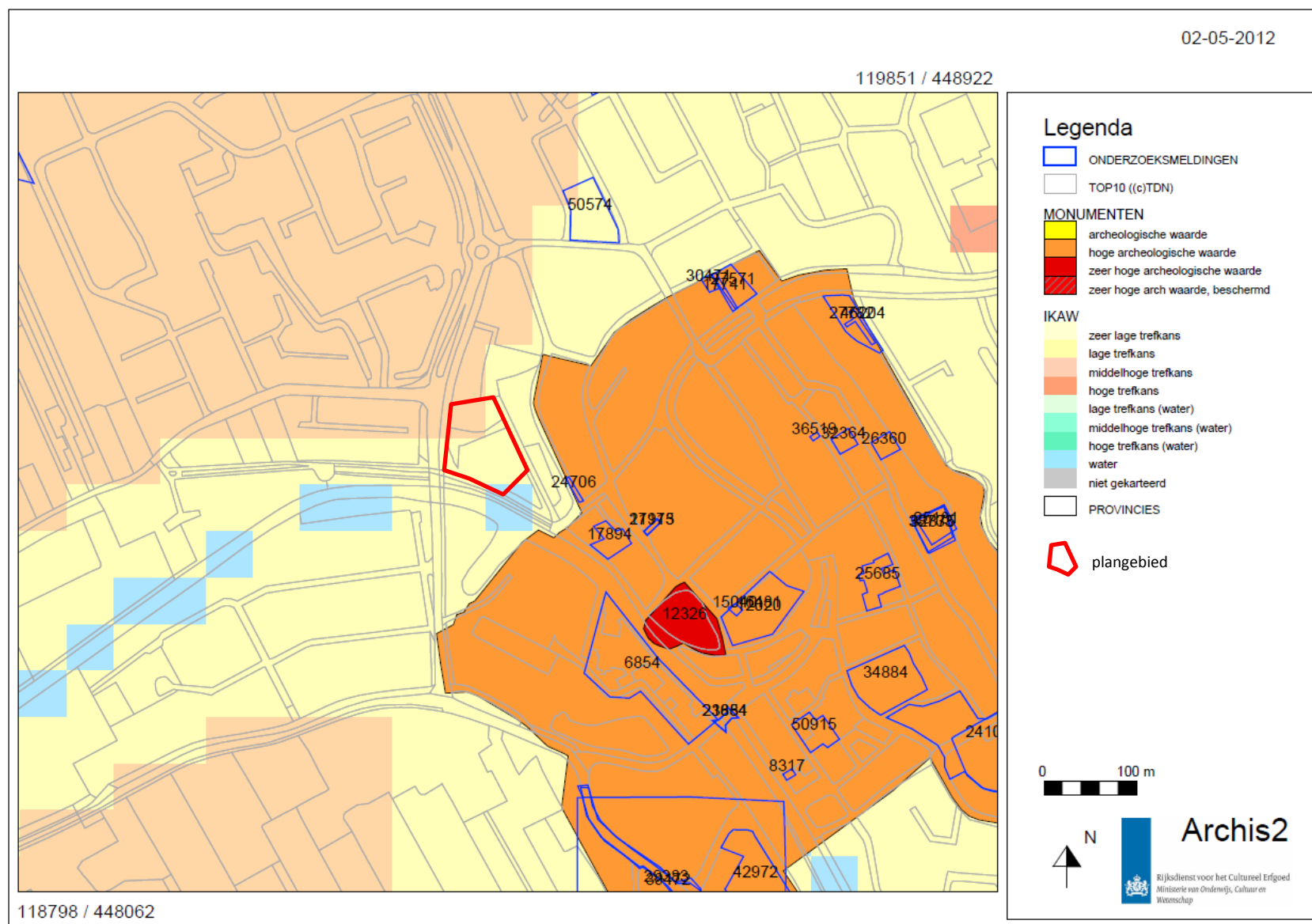
Archeologische kaarten en databestanden:

- Archeologische Monumenten Kaart (AMK), Rijksdienst voor Cultureel erfgoed (RCE), Amersfoort, 2007.
- Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden, 2e generatie, IKAW, Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), Amersfoort, 2000.
- Archeologisch Informatie Systeem II (Archis2), Rijksdienst voor Cultureel erfgoed (RCE), Amersfoort, 2007.
- www.ahn.nl
- www.noaa.nl
- www.ruimtelijkeplannen.nl
- www.watwaswaar.nl

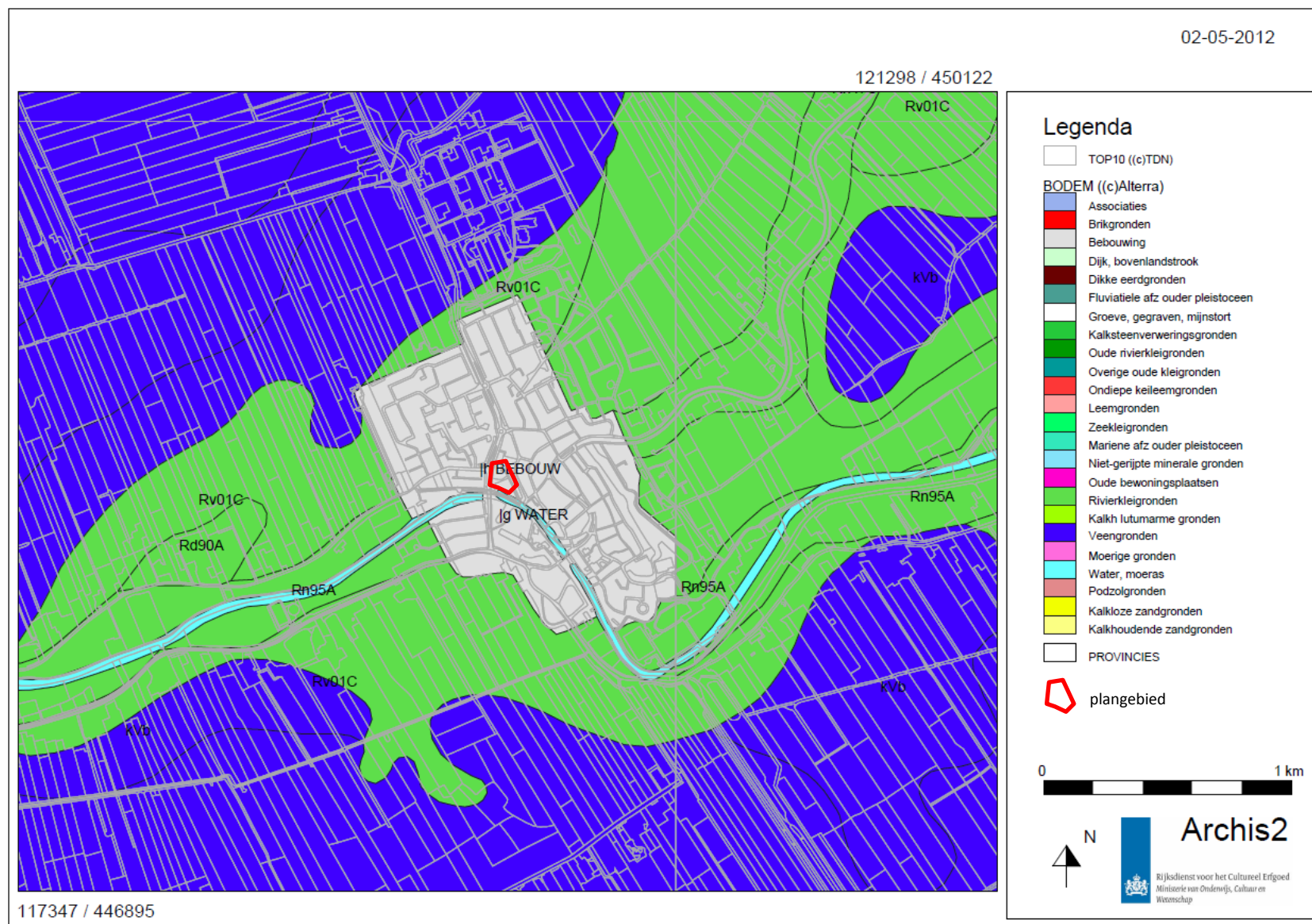
Literatuur:

- Bakker, H. de en J. Schelling, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland. De hogere niveaus*. Wageningen.
- Barends, S., J. Renes, T. Stol, J.C. van Triest, R.J. de Vries en F.J. van Woudenberg, 1997. *Het Nederlandse landschap. Een historisch-geografische benadering*. Uitgeverij Matrijs, Utrecht.
- Berendsen, H.J.A., 2000. *Landschappelijk Nederland*. Assen (Fysische Geografie van Nederland). 2e druk.
- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.
- Blijdenstijn, R., 2005. *Tastbare Tijd, de cultuurhistorische atlas van de provincie Utrecht*, provincie Utrecht, Amersfoort.
- Boer, A.W. den & J. Schouten, 1965. *Oud-Oudewater*. Oudewater, 12.
- Ende, H. van den, 2013. *Beoordeling Papenhoef bureauonderzoek*. 09-08-2013.
- Mulder, E.F.J., M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhoff en T.E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Houten.
- Verelst, K.F.M., 2004. Archeologisch onderzoek in het plangebied Westerwal te Oudewater. ADC Rapport 299. Amersfoort.
- Williams, G.L., 2006. Oudewater Marktstraat 37. Een archeologische begeleiding. ADC Rapport 617. Amersfoort.

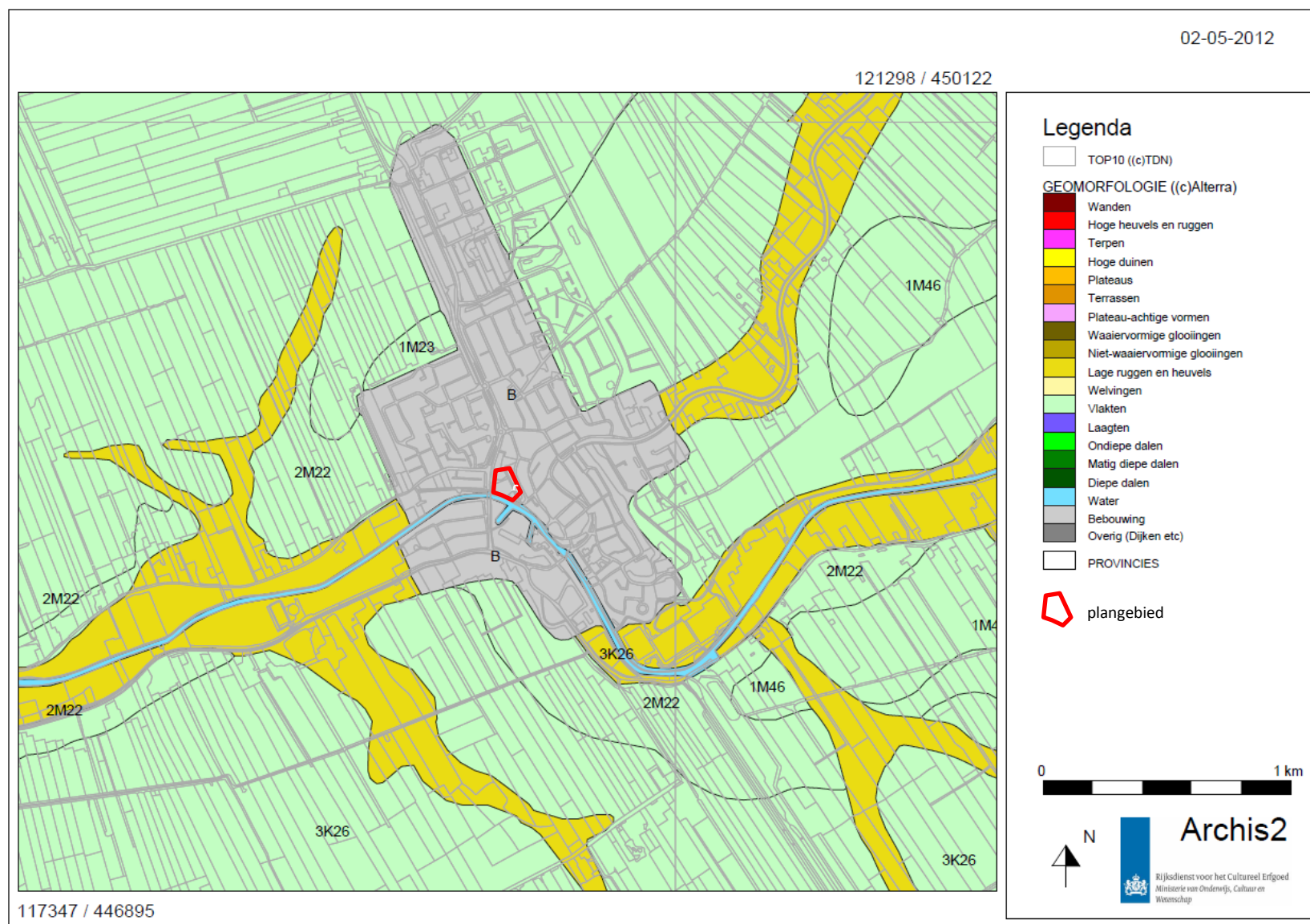
Bijlage 1: Archeologische waarden en onderzoeksmeldingen (Archis)

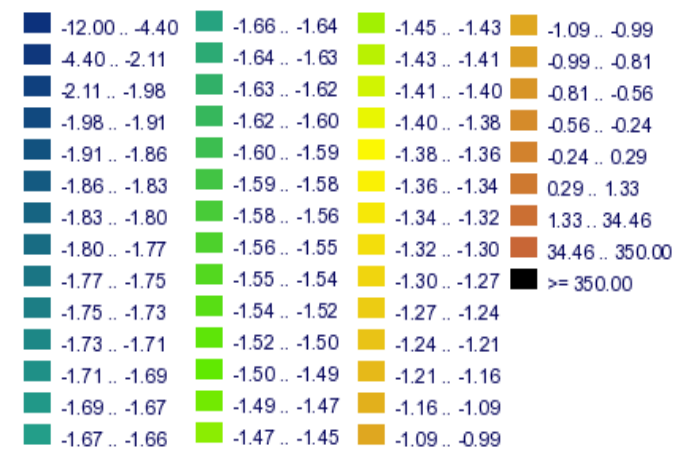
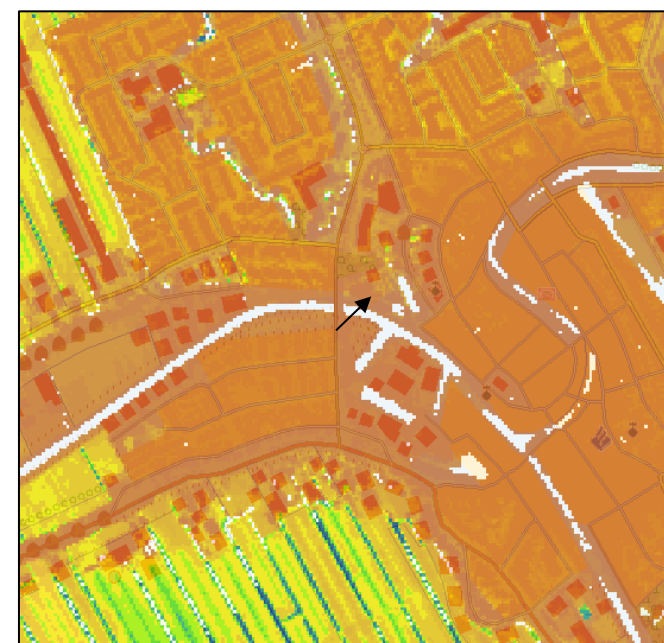
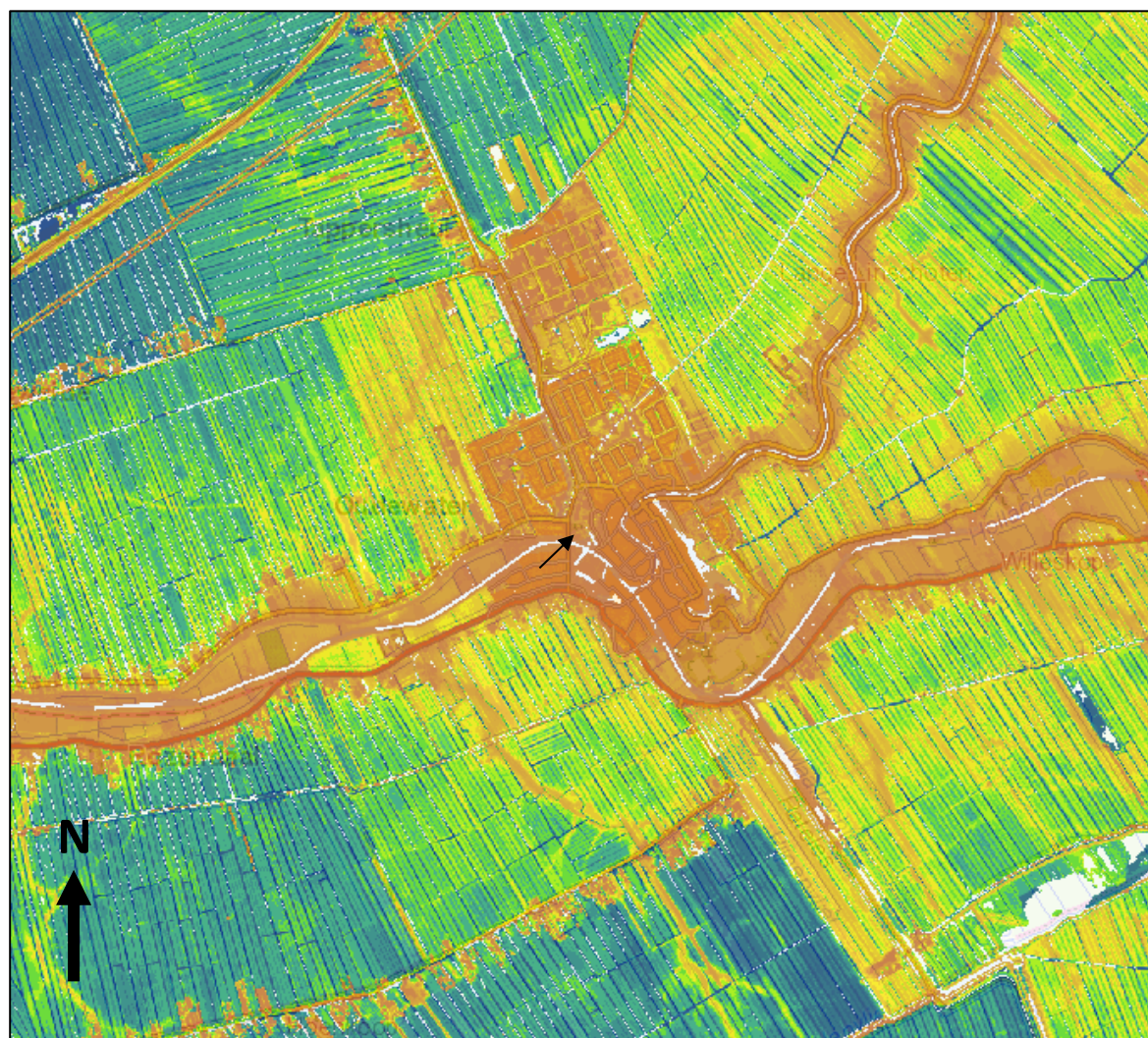
Bijlage 2: Bodemkaart

Bijlage 3: Geomorfologische kaart

Bijlage 4: Actueel Hoogtebestand Nederland

© Het Waterschapshuis - Actueel Hoogtebestand Nederland